

УДК483 (071.1)

Л.М. Міненко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет)

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ШКОЛИ

У статті аналізується мовлення студентів і акцентується увага на мовленнєво-комунікативних уміннях – складової комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів.

Оволодіння мовою і мовленням – необхідна умова формування соціально активної особистості. Мовлення є не лише засобом спілкування, але й засобом мислення, носієм свідомості, пам'яті, інформації, засобом управління своєю поведінкою.

Проблема мовленнєвої підготовки майбутнього педагогічного спеціаліста включає в себе поняття мовленнєвої компетенції. Вона сьогодні є однією з провідних базисних характеристик особистості, одним із найважливіших виявів її цілісності й самодостатності. Від сформованих навичок мовленнєвої поведінки фахівця великою мірою залежить інтерес його учнів до дисципліни зокрема і до процесу навчання в цілому. Мало досконало знати свій предмет, важливо для вчителя володіти засобами красномовства, бути комунікативно компетентним, щоб своїми знаннями захопити учнів, разом з ними вирушити у світ математики, мови, хімії тощо.

Саме тому проблема мовленнєвого розвитку педагогічного спеціаліста останнім часом стали предметом досліджень науковців. Окремі аспекти вивчення і шляхи формування мовлення вчителя розглядалися вченими А. Богуш, М. Львовим, Д. Ізаренковим, М. Пентелюк та іншими.

Болочою, а, отже, і цікавою є ця тема і для нас. Спостерігаючи за навчальною діяльністю студентів, допомагаючи їм у поступі до підвищення фахового рівня, хочеться відзначити, що їхнє мовлення, і комунікативні уміння зокрема, є далекими від вимоги часу і від того рівня, з яким молода особа повинна закінчувати вищий навчальний заклад. Ще багато студентів нехтують українською літературною мовою, віддаючи перевагу суржику, просторічній мові, легко переходять у спілкуванні на російську, на заняттях почувають себе невпевнено, часто довго шукають потрібне в конкретній комунікативній ситуації слово, бояться на занятті вступити в діалог з колегами, обмежуючись тільки доповненнями, звернутись до викладача із запитанням. Серйозними недоліками мовленнєвої поведінки більшості студентів є невміння публічно виразно читати, декламувати, виголошувати зв'язний текст, спонтанно включатися у розмову і підтримувати її. Багато майбутніх фахівців і читають, і говорять монотонно, беземоційно, у їхньому мовленні спостерігаються слова-паразити. Особливо турбує убогість словника. Мова йде про студентів 3-їх – 5-їх курсів, мовлення яких має вже бути наближеним до вчительського. Названі мовленнєві недоліки, як правило, виявляються на фоні невисокого загального розвитку особи. Значну роль відіграє і психологічний аспект спілкування. Як часто трапляються випадки, коли студент, володіючи змістовою інформацією, боїться її публічно виголосити, відчуває страх, нерішучість, коли необхідно доповнити, виправити, внести корективи. Чи з такими якісними характеристиками чекають сьогодні вчителів у школі?!

Саме тому так важливо молодим людям, навчаючись у університеті, готувати себе до роботи з учнями не тільки опановуючи цикл обов'язкових дисциплін, що становлять базу основу фахової підготовки, а й активно розвивати мовлення й мислення, формувати комунікативну компетенцію.

Звернемося до словникових джерел, щоб з'ясувати сутність понять "компетентність", "мовленнєва компетенція", "комунікативна компетенція".

Так, за новим тлумачним словником української мови, "компетенція" – добра обізнаність із чим-небудь; "компетентний" – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий [1: 305].

Компетентність не може зводитися до знань і навичок. Компетенція – це те, що породжує вміння, дії, її можна розглядати як можливість встановлення зв'язків між знаннями та ситуацією, що найбільш ефективна у вирішенні проблеми [2: 88]. Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, вміння, навички.

Фахову компетентність учителя, на нашу думку, становить обізнаність у предметній галузі (дисципліни, яку викладає), сформованість інтелектуальних операцій і мовно-мовленнєва діяльність, яка є основою комунікативної компетентності. Мовна компетенція як система знань з граматики, фонетики, лексики, стилістики тієї мови, що вивчається, не повинна розглядатися окремо від мовленнєвої, а слугувати її теоретичною основою шляхом аналізу і синтезу текстів. [3: 197].

Марія Пентилюк визначає мовленнєву компетенцію "як комплексне поняття, яке, спираючись на мовну компетенцію, охоплює систему мовленнєвих умінь (уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів тощо), що необхідно людині для спілкування у різних ситуаціях" [4: 43].

На основі мовної й мовленнєвої компетенції формується комунікативна. Під комунікативною компетенцією розуміється комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування [2:89]. Комунікативна компетентність передбачає насамперед уміння людини спілкуватися з іншими людьми, використовувати відповідні засоби виразності та ініціативні прояви. Опорою в цих мовленнєвих діях стають формули мовленнєвого етикету, які є невід'ємним чинником комунікації. Тому формування комунікативних умінь насамперед починається їх засвоєння формул мовленнєвого етикету, призначених для обслуговування найрізноманітніших мовленнєвих ситуацій: вітання, знайомства, вибачення, подяки, прохання, привернення уваги, згоди, відмови, заборони, побажання, телефонної розмови тощо. Проте знання мовленнєвих штампів для забезпечення комунікації в конкретній ситуації ще не свідчить про сформоване уміння.

То ж, готуючи майбутніх спеціалістів для роботи з дітьми, де комунікативна компетентність є надзвичайно важливою ланкою навчально-виховного процесу, викладачам необхідно постійно, цілеспрямовано формувати у них частковомовленнєві уміння. Це здійснюється як на лекційних, так і на практичних, семінарських і лабораторних заняттях.

Які ж мовленнєво-комунікативні вміння забезпечують у кінцевому результаті компетентність? Окреслимо конкретні з них, на формування яких викладач має спрямовувати зусилля.

- Уміння на основі сприйнятої інформації виділяти мікротеми, ключові слова, репродукувати зміст інформації;
- за змістом сприйнятої на слух чи зором інформації будувати низку сократичних запитань;
- виразно декламувати перед аудиторією;
- публічно розмірковувати на задану ззовні тему;
- включатися у обговорення питання, враховуючи вже висловлене, продовжувати логіку розкриття проблеми;
- публічно виголошувати результати самостійної роботи (повідомлення, стислий зміст підготовленого реферату, огляд джерел з теми, матеріалу періодики тощо);
- робити узагальнення-підсумки на занятті;
- користуватися формами мовленнєвого етикету, характерними для конкретних ситуацій (прохання викладача про індивідуальну консультацію, вибачення перед працівником бібліотеки за невчасне повернення книги, запрошення на зустріч із письменником тощо);
- вмотивовувати факти вирішення тої чи іншої навчальної задачі;
- укладати систему запитань, спрямованих на розкриття запропонованої теми;
- спонтанно підтримувати розмову на задану тему (виступ на старостаті, на зборах студентів, на зустрічі з працівником адміністрації тощо);
- організовувати і проводити виховний захід;
- вести дискусію, заперечуючи, стверджуючи або підтримуючи певні точки зору опонентів;
- включатися в ділову гру (моделювання фрагментів уроків);
- самостійно вести урок у класі (під час педагогічної практики).

Названі комунікативні уміння, як і інші, мають формуватися в умовах толерантності, терпимості, взаємоповаги, самокритичності, турботи про культуру почуттів, виразного й емоційного вияву почуттів, оптимістичного настрою.

Усе це можливо за умови особистісно зорієнтованого навчання і виховання та створення комфортних умов для розвитку особистості й підготовки до фахової діяльності.

Отож розвиток мовленнєво-комунікативної компетенції у стінах вищого навчального закладу забезпечить майбутньому спеціалістові успішну реалізацію вимог сучасної школи.

1. Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. – К: "Аконіт". – II том. – 1999. – 305 с.
2. Богуш А. М., Шиліна Н. С. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
3. Львов М. Р. Основы теории речи: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Издат. центр "Академия", 2000. – 248 с.
4. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов // Русский язык за рубежом. – №4. – 1990. – с. 54-60.

Матеріал надійшов до редакції 16.11.2004 р.

Миненко Л. Н. Проблема развития коммуникативной компетенции студентов – будущих специалистов школы.

В статье анализируется речь студентов и акцентируется внимание на рече-коммуникативных умениях – составляющей коммуникативной компетенции будущих специалистов.

Minenko L.M. The Problem of the Development of Students' Communicative Competence of the Future School Teachers.

The article analyses students' speech and focuses attention on speech communicative skills as a component of the communicative competence of the future teachers.